

“OILA INSTITUTINI MUSTAHKAMLASHNING DOLZARB MASALALARI: FAROVON HAYOT, TA’LIM VA BARQAROR KELAJAK”

*MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
MATERIALLARI TO‘PLAMI*

(15-may, 2024-yil)

UO‘K:

KBK:

T

“Oila institutini mustahkamlashning dolzarb masalalari: farovon hayot, ta’lim va barqaror kelajak” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to‘plami / “Oila va gender” ilmiy-tadqiqot instituti. – Toshkent: “Mahalla va oila” nashriyoti, 2024. – 326 b.

Mas’ul muharrir:

N. Egamberdiyeva,
pedagogika fanlari doktori, professor

Tahrir hay’ati:

O.Musurmanova, X.Abduramanov, S.Alimov,
B.Mavlonov, M.Bo‘riyeva

Ushbu to‘plamdan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 4-iyuldagi “Ma’muriy islohotlar doirasida oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-200 qarori 9-bandi, Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 18-yanvardagi 16-son buyrug‘ining ijrosini ta’minlash hamda **“Xalqaro oila kunining 30 yilligi”** bilan 2024-yil 15-may kuni “Oila va gender” ilmiy-tadqiqot institutida “Oila institutini mustahkamlashning dolzarb masalalari: farovon hayot, ta’lim va barqaror kelajak” mavzusida tashkil etilgan xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyaning maqolalari o‘rin olgan.

Mazkur to‘plam materiallaridan foydalanilganda mualliflik huquqini e’tiborga olgan holda konferensiya to‘plamiga havola berilishi shart.

To‘plamga kiritilgan maqolalar mazmuni mualliflarning shaxsiy ilmiy-nazariy yondoshuvi va qarashi sifatida talqin qilinadi.

ISBN 978-9943-9654-2-0

© “Oila va gender” ilmiy-tadqiqot instituti, 2024

© “Mahalla va oila” nashriyoti, 2024

3.

Karimov Farxod Toshtemirovich,

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent

davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasida katta o'qituvchisi

TURLI TURMUSH STAJIGA EGA BO'LGAN OILALARDAGI AJRIMLARNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK SABABLARI

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi turli turmush stajiga ega bo'lgan oilalardagi ajrimlarning ijtimoiy-psixologik sabablari atroficha ilmiy-nazariy tahlil qilinadi. Shuningdek, mavzuga doir ko'plab xorij va mahalliy olimlarning ilmiy izlanishlari atroficha tahlil qilinib, mavjud muammo yuzasidan tegishli taklif va tavsiyalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: Oila psixologiyasi, ajrimlarning sabablari, psixologik kategoriyalar.

Abstract. In this thesis, the socio-psychological reasons of divorces in families with different life stages are thoroughly analyzed scientifically and theoretically. In addition, the scientific researches of many foreign and local scientists on the topic are thoroughly analyzed and appropriate suggestions and recommendations are given regarding the existing problem.

Keywords: Family psychology, reasons for divorce, psychological categories.

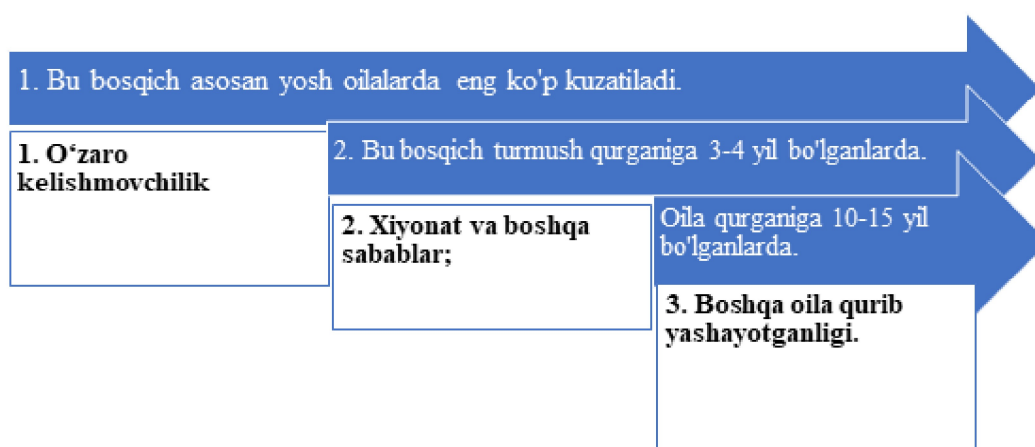
“**Kun.uz**” saytining bergan ma'lumotlariga ko'ra bugungi kunda O'zbekistonda 9 milliondan ortiq oila bor. Yiliga o'rtacha 250–300 ming yangi oila qurilmoqda. Ammo, shu bilan birga, har yili o'rtacha 45–49 ming ajralishlar ham kuzatilmoqda⁶. Bu ko'rsatkich MDH davlatlarida ko'rsatilgan ma'lumotlarga nisbatan past darajada. “**Stat.uz**” saytida e'lon qilingan davriy materiallar tahliliga ko'ra nikohdan ajrashayotganlarning 4–5 foizini bir yilgacha, 40 foizini esa besh yilgacha bir oila bo'lib yashaganlar tashkil etmoqda⁷. Ushbu statistika ma'lumotlari bilan solishtirilgan bo'lsak 2022-yil holatiga ko'ra ajrimlar soni 2024-yilga kelib dinamik tushish hodisasi kuzatiladi. Yuqoridagi muammolarni oldini olish yuzasidan xorijlik va mahalliy tadqiqotchi olimlar turli xil taklif va tavsiyalar ishlab chiqmoqda. Xususan, ajrimlarning oldini olish, turli stajga ega bo'lgan oilalarni saqlab qolish yuzasidan tadqiqotchilar *N.Golovko, Sagatova G.* o'zining “**Психологические аспекты развода в семье: причины и последствия**” (*Oilada ajrashlarning psixologik jihatlari: sabab va oqibatlari*) maqolasida “oilada ajralishlar er-xotin o'rtasidagi munosabatlarga ta'sir etuvchi ijtimoiy, psixologik va iqtisodiy omillarning yig'indisi natijasi sifatida yuzaga kelishi mumkin”⁸- deya ta'kidlaydi. *D.M.Chulanov* “**Причины и социальные последствия разводов**” (*Ajralishning sabablari va ijtimoiy oqibatlari*) maqolasida

⁶ O'zbekistonda ajrashishlar ko'rsatkichi MDH bo'yicha eng pastligi ma'lum qilindi. <https://kun.uz/news/2024/02/25/ozbekistonda-ajrimlar-korsatkichi-mdh-boyicha-eng-pastligi-malum-qildi>

⁷ Oilalarning ajrim holati. <https://stat.uz/uz/>

⁸ Сагатова Г.С., Головкин Н.В. Психологические аспекты развода в семье: причины и последствия // Universum: психология и образование : электрон. научн. журн. 2023. 12(114). URL: <https://7universum.com/ru/psy/archive/item/16379>.

“Ajralishga olib keladigan ko‘plab sabablar mavjud. Ularning asosiylaridan biri – er-xotin o‘rtasidagi tushunmovchilik, umumiy manfaatlar va hissiy yaqinlikning yo‘qligi, natijada nizolar salbiy oqibatlariga olib keladi. Boshqacha aytganda, er-xotin o‘rtasidagi muloqotning yo‘qligi, ya’ni er-xotin o‘rtasidagi muloqot va tushunishni istamaslik ham ajrashishning asosiy sababiga aylanishi mumkin, ya’ni insonlar o‘z his-tuyg‘ularini va ehtiyojlarini ochiq ifoda eta olmasalar, bu oxir-oqibatda tushunmovchilik va ajrimga olib keladi”⁹- deb, ajrimlarning oilada kelib chiqishi uning dastlabki, oqibatlariga to‘xtalaib o‘tadi. O‘zbek tadqiqotchilaridan *K.Azamova, A.Abduxalilov* **“Oilalarda ajralish va uning oqibatlari”** maqolasida “Italiya, Niderlandiyada yaqin-yaqin zamonlargacha ajralish huquqiy jihatdan nihoyatda murakkab jarayon edi. Biroq bu usul ham oila mustahkamligini ta’minlashda kutilgan natijalarni bermaydi. Balki ajralishni ta’qiqlash, ajralish erkinligini bermaslik, o‘z navbatida nikoh yoshining o‘shishini, oila qurmaslik, nikohgacha va nikohdan tashqaridagi jinsiy aloqa, psixologik nosog‘lom oilalar miqdorining ortishi, nikoh-oila munosabatlari zahirida yuzaga keladigan jinoyatlar, qotillik, xiyonat kabilarning ortishiga olib keladi”¹⁰-deya bugungi kunda oilalarning ajrimlarini cheklashdagi turli xil tartibsiz me’yoriy-huquqiy hujjatlarni tartibga solish masalasini atroflicha muhokama qiladi. Yuqoridagi tadqiqot natijalaridan kelib chiqib oilaviy ajrimlar kelib chiqishining eng ko‘p uchraydigan 3 ta sababini quyidagi jadvalda aks ettiramiz.

1-rasm. Turli turmush stajiga ega bo‘lgan oilalardagi ajrimlarning eng ko‘p uchraydigan ijtimoiy-psixologik¹¹ 3 ta sabablari

⁹ Чуланов Д.М. Причины и социальные последствия разводов. Вестник науки и образования, № 13 (91). Часть 2. 2020. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/prichiny-i-sotsialnye-posledstviya-razvodov/viewer> (дата обращения 27.11.2023).

¹⁰ Azamova K., Abduxalilov A., Oilalarda ajralish va uning oqibatlari. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 2021. <https://cyberleninka.ru/article/n/oilalarda-ajralish-va-uning-oqibatlari>

¹¹ Ajrimlarning asosiy sabablari haqida ma’lumot berildi. <https://kun.uz/news/2018/07/04/azrimlarning-asosij-sabablari-akida-malumot-berildi?q=%2Fuz%2Fnews%2F2018%2F07%2F04%2Fazrimlarning-asosij-sabablari-akida-malumot-berildi>

Ta'kidlash joizki o'zbek oilalarida ajralishlar miqdori boshqa millatlar, masalan rus oilalarinikiga qaraganda ikki marta kam. Lekin har bir ajralishgan oilaga to'g'ri keladigan **“tirik etim”** bolalar soni o'zbek oilalarida **2-2,5** martaga ko'p. Shu bilan birga, **“ajralish madaniyati”** ning quyi saviyada ekanligi va o'ziga xos milliy xususiyatlari bilan ifodalanishi o'zbek oilalarida ko'proq salbiy oqibatlariga olib keladi.

Xulosa qilib aytganda bugungi kunda oilalar ajrimlarining oldini olishda dastlab maktabgacha ta'lim muassasalarida **“oila qadriyatlarini”** chuqurroq o'rgatish maqsadida hadis ilmiga asoslangan bolalarni fikrlashga undaydigan darslik yaratish lozim. Agarda ushbu masalani OTM talabalariga tushuntirish lozim bo'lganda **“Oila psixologiyasi”** fani yuzasidan smart darsliklar yaratish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekistonda ajrashishlar ko'rsatkichi MDH bo'yicha eng pastligi ma'lum qilindi. <https://kun.uz/news/2024/02/25/ozbekistonda-ajrimlar-korsatkichi-mdh-boyicha-eng-pastligi-malum-qildi>
2. Oilalarning ajrim holati. <https://stat.uz/uz/>
3. Сагамова Г.С., Головкин Н.В. Психологические аспекты развода в семье: причины и последствия // *Universum: психология и образование : электрон. научн. журн.* 2023. 12(114). URL: <https://7universum.com/ru/psy/archive/item/16379>.
4. Чуланов Д.М. Причины и социальные последствия разводов. *Вестник науки и образования*, № 13 (91). Часть 2. 2020. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/prichiny-i-sotsialnye-posledstviya-razvodov/viewer> (дата обращения 27.11.2023).
5. Azamova K., Abduxalilov A., Oilalarda ajralish va uning oqibatlari. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 2021*. <https://cyberleninka.ru/article/n/oilalarda-ajralish-va-uning-oqibatlari>
6. Ajrimlarning asosiy sabablari haqida ma'lumot berildi. <https://kun.uz/news/2018/07/04/azrimlarning-asosiy-sabablari-akida-malumot-berildi?q=%2Fuz%2Fnews%2F2018%2F07%2F04%2Fazrimlarning-asosiy-sabablari-akida-malumot-berildi>

MUNDARIJA

Kirish so'zlari

Egamberdiyeva Nodira Melibayevna.....	4
--	----------

Birinchi sho'ba. Oilalarning farovonligini ta'minlash – barqaror kelajak omili (milliy va xorijiy tajriba)

Allanazarov M.M. Sharq mutafakkirlari hamda Turkiston jadidlarining oilaviy tarbiya masalalaridagi ilmiy-nazariy qarashlari.....	7
Mirashirova N.A. Nikoh va oila munosabatlarining ijtimoiy-psixologik omillari.....	11
Инобатхон М.Х. Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш тизимининг янги босқичи.....	16
Karimov F.T. Turli turmush stajiga ega bo'lgan oilalardagi ajrimlarning ijtimoiy-psixologik sabablari	20
Saidvaliyeva M. Oiladagi nizolarning psixologik prevensiyasi barqarorlik omili sifatida.....	23
Sotiboldiyeva Sh.J., Alimova D.X. Oilada ta'lim va tarbiyaning muammolari, vazifalari va istiqbollari	27
Ashurmatov M.K. Oila farovonligini ta'minlashda sharq mutafakkirlarining qarashlari	32
Sapayeva B.S. Farovon oila-jamiat tayanchi	36
Hojiyev R.B. Mamlakatimizda oilani mustahkamlashning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari	40

Ikkinchi sho'ba. Oilalarda gender tenglik va demografik barqarorlik masalalarining milliy va umuminsoniy jihatlar

Xolmatova Z.T. O'zbekistonda gender tarbiya – oila mustahkamligi me'zoni.....	44
Alimov S.K. Migratsiya fenomenining oilaviy axloqiy qadriyatlar transformatsiyasiga ta'siri	51
Юнусходжаев З.Ш. К вопросу о гендерных ролях в узбекской семье.....	56
Atenov J.D., Esirgapov J.A. Jamiyatda gender tengligi strategiyasida gender byudjeti konsepsiyasining mohiyati.....	61
Xusanov S.M. Mehnat motivatsiyasining gender tenglik va demografik barqarorlik masalalariga ta'sir xususiyatlari	66